

Hüsamettin Arslan Dizisi - 2

Edmund Burke

Yüce, Etik ve Devrim

Mihriban Şenses

LIBERTE

Edmund Burke: Yüce, Etik ve Devrim

Mihriban Şenses

ISBN: 978-605-9823-35-7

Hüsamettin Arslan Dizisi / 2

Liberte Yayınları® / 220

1. Baskı: Ekim 2018

© 2018, Liberte Yayınları®

Tüm hakları saklıdır. Tamamı veya herhangi bir parçası, hiçbir şekilde fotokopiyle veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz ve dağıtılamaz. Yayınevimiz bunu yapanlar ve buna teşebbüs edenler hakkında kanuni takibat yaptırma hakkına sahiptir.

Yayın Koordinatörü: **Emre Turku**

İç Tasarım: **Liberte Yayınları**

Kapak Tasarımı: **Mesut Koçak**

Baskı: **Tarcan Matbaası**

Adres: İvedik Cad. Mercan 2 Plaza, No: 417, Yenimahalle, Ankara

Telefon: (312) 384 34 35-36 | Faks: (312) 384 34 37 | Sertifika No: 25744

LiBeRtE
yayınevi

Adres: GMK Bulvarı No: 108/16, 06570 Maltepe, Ankara

Telefon: (312) 230 87 03 | Faks: (312) 230 80 03

E-mail: info@liberte.com.tr | Web: www.liberte.com.tr | Sertifika No: 16438

Liberte Yayınları® Liberte Yayın Grubu'nun tescilli bir markasıdır.

Mihriban Şenses

6 Ekim 1983'te Sofya'da doğdu. 2006 yılında Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun oldu. Aynı bölümde "Sosyal Fenomenler Olarak Bilimsel İhtilaflar/Nerium Oleander (Zakkum) Tartışması" konulu yüksek lisans tez çalışmasını tamamladı. Doktorada siyaset teorisi, siyaset felsefesi, ahlâk felsefesi alanlarına yöneldi. Aynı bölümde tamamladığı doktora tezinin konusu "Edmund Burke: Yüce, Etik ve Devrim"dır. Halen Uludağ Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır. Çalışma alanları: Bilgi ve bilim felsefesi, bilgi ve bilim sosyolojisi, sağlık sosyolojisi, siyaset felsefesi.

Eserleri: *Sosyal Fenomenler Olarak Bilimsel İhtilaflar/Nerium Oleander (Zakkum) Tartışması*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2010.

Çevirileri: White, Stephen K., *Edmund Burke: Modernite, Politika ve Estetik*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2013; Versluis, Arthur, *Yeni Engizisyonlar: Heretik Avı ve Modern Totaliteryenizmin Entelektüel Kökleri*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, Aralık 2014.

Derleme ve Tercüme: *Bilimin Sınırları ve Bilimsel İhtilaflar/Bilim Sosyolojisi Tartışmaları*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2012.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
Giriş	13
<u>BİRİNCİ BÖLÜM:</u> Edmund Burke:	
"Sosyal Filozof" ve Politik	43
1. Hayatı, Entelektüel İlgileri ve Bir Devlet Adamı Olarak Burke.....	43
2. Arafta Bir Devrim Düşünürü Olarak Burke	63
<u>İKİNCİ BÖLÜM:</u> Yüce, Muhayyile ve Etik	111
<u>ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:</u> Devrim, Jakobenizm ve Demokrasi	175
Sonuç	267
Kaynaklar	275

Önsöz

ELİNİZDEKİ KİTAP ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda 2018 yılında tamamladığım doktora tezimin kitaplaşmış halidir. Hem yüksek lisansta hem de doktorada tez danışmanlığımı yürüten merhum hocam Prof. Dr. Hüsamettin Arslan, tezlerin jüriye sunulduğu haliyle yayınlanması gerektiğini söylerdi. Ben de buna inandığım için kitap haline gelmeden önce tezimin sadece önsözünde değişiklik yaptım. Aksi halde, değişikliklerin sonu gelmeyeceği için tez bitmeyen bir teze dönüşecekti.

Hocam, çileli bir yazma ve savunma sürecinin sonunda yayınlanan, Türkiye'ye akademik, entelektüel katkısı su götürmez ve üslup olarak çekiç kullandığı doktora tezinde, *Epistemik Cemaat/ Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi*'nde entelektüel bir metnin değerini belirleme konusunda şu sözleri sarfetmişti: "Okuduğunuz metnin değerini belirlemek mi istiyorsunuz; yazarın kitapta ele aldığı sorunları bütünüyle çözdüğünü ima edip etmediğine bakın. Eğer yazar ele aldığı sorunları bütünüyle çözdüğü imasında bulunuyorsa, bilin ki o metin entelektüel seviyesi düşük bir metindir."

Bir metnin varsa entelektüel değerini belirleyecek olan kimdir? Kuşkusuz metnin müstakbel okurlarıdır. Metinler (yazar vasıtasıyla) konuşur, fakat bu konuşma bir monolog değildir; diyalogtur. Okur, metinle (yazarla) bir diyaloga girer. Bu diyalog metin ile okurun felsefi, edebi, ideolojik perspektiflerinin diyalogu, karşılaşması veya çatışmasıdır. Dolayısıyla metnin "kendinde" mutlak bir değeri yoktur. Aynı şey elinizdeki kitap için de geçerlidir. Hocam bu metinle bir diyaloga girmiş ve metnimin bir "değeri" olduğunu söylemişti. Bunu hep gururla hatırlayacağım. Çünkü onun takdirini kazanmak benim için her zaman önemli ve onur vericiydi. Bu çalışma onun bana Burke'ü tez konusu olarak tavsiye etmesiyle başladı. Hocama minnettarım.

Hüsamettin Arslan Türkiye'de genelde sosyoloji, felsefe ve siyaset, özelde bilgi ve bilim sosyolojisi, sosyal bilimlerde yöntem tartışmaları alanlarında ilklere imza attı ve derin bir iz bıraktı. Arslan, hocamız, babamız, arkadaşımız ve bölüm başkanımızdı. Kendisini 2 Ocak 2018'de, yakalandığı amansız hastalığın teşhisinden yaklaşık bir buçuk ay sonra kaybettik. Yüksek lisansımda dolaylı olarak "kanser" çalışmıştık... İnsan hastalık ve ölüm karşısında ne kadar çaresiz, aciz, bedbaht... Nur içinde yat hocam. Mekânın cennet olsun...

Elinizdeki kitap genelde muhafazakâr düşüncenin kurucu babası Edmund Burke hakkında bir değerlendirmedir; özelde onun fikirlerinden hareketle tasarlanmış etik ve devrim hakkında bir değerlendirme. Hem Burke okumalarım hem de tez sürecinde çevirmiş olduğum *Edmund Burke: Modernite, Politika ve Estetik (Edmund Burke: Modernity, Politics and Aesthetics)*, değerli hocam Doç. Dr. Bengül Güngörmez sayesinde tanıştığımız ve yine benim çevirdiğim *Yeni Engizisyonlar/Heretik Avı ve Modern Totaliteryenizmin Entelektüel Kökleri (The New Inquisitions: Heretic-Hunting and the Intellectual Origins of Modern Totalitaria-*

nism), Hüsamettin Arslan'ın Türkçe'ye kazandırdığı Rus düşünür Nicolay Aleksandroviç Berdyaev'in İnsanın Yazgısı/Yasa Etiği, Kurtuluş Etiği, Yaratıcılık-Özgürlük Etiği (*The Destiny of Man*) adlı kitaplar bana bu tezi yazarken çok yol gösterdi.

Arslan'ın yirmi dört yıllık öğrencisi, Eric Voegelin ve muhafazakârlık konusundaki değerli çalışmalarıyla tanınan hocam Doç. Dr. Bengül Güngörmez, Hüsamettin hocamızın vefatından sonra hep yanımda oldu. Kendisi danışmanlığımı üstlendi, tezimi okuma ve eleştirilerini paylaşma nezaketi gösterdi. Kendisine müteşekkirim.

Bu metin vesilesiyle ayrıca fikirlerinden istifade ettiğim hocalarım Prof. Dr. Feridun Yılmaz'a, arkadaş üniversitemizde (Bursa Teknik Üniversitesi) görev yapmakta olan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Ahmet Zeki Ünal'a, hocamızın acılı hastalık sürecinde kendisinden ve bizden desteğini hiçbir zaman esirgemeyen Doç. Dr. Rıza Sam hocama, bir Burke hayranı olan hocam Doç. Dr. Mehmet Zeki Duman'a, bölüm başkanlığımızı yapmakta olan Doç. Dr. İbrahim Keskin'e teşekkür ederim. Benzer tez konularını çalıştığımız için sürekli işbirliği halinde olduğum, kitap paylaşımında bulunduğum dostlarım Araş. Gör. Hasan Yeniçırak'a, Akif Kemal Koç'a da teşekkür borçluyum.

Anlatmak hatırlamayı, akılda tutmayı, daha iyi öğrenmeyi sağlar. Bir konuyu anlatmak sadece tekrar etmek değildir; aynı zamanda konuyla hesaplaşmaktır. Benimle tartışan, anlattığım konularla hesaplaşmamı sağlayan ve bana her zaman yeni kapılar açan hocamızın emaneti öğrencilerimize müteşekkirim. Türkiye'de siyaset bilimine ve liberal düşünceye sayısız kıymetli katkısı olan, öğrencilerinden maddi-manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, akademik camiada yahut bu camianın dışında entelektüel emeği saygısı sonsuz, kadirşinas hocam Prof. Dr. Atıl-

la Yayla tezimin yayınlanmasına önyak oldu. Bu vesileyle kendisine ve Liberte Yayınları'na şükranlarımı sunuyorum.

Bu tezi ve kitaplaşmış halini en çok biyolojik babam, velinimetim, hayatım boyunca gördüğüm en çalışkan insanlardan biri olan Abidin Şenses ve entelektüel babam Hüsamettin Arslan bekledi. Biyolojik babam inşallah görebilecek, fakat entelektüel babam tez halini okumuş olsa da, kitaplaşmış halini göremeyecek. Bu tezi yalnızca ona ithaf edebilirim. Daha iyisini yapabilmiş olmayı dilerdim, fakat gücüm bu kadarına yetti ...

Mihriban Şenses

Bursa, 2018

Giriş

ELİNİZDEKİ KİTAP, SİYASET TEORİSİ VE SİYASET FELSEFESİNDE son derece önemli bir yer işgal eden İrlanda kökenli İngiliz devlet adamı, "sosyal filozof" Edmund Burke'ün (1729-1797) epistemolojisini, ahlâk felsefesini ve "politika teorisi"ni "Yüce," "muhayyile", "etik" ve "Devrim" kavramlarına odaklanarak tartışmaya açıyor. İncelemenin temel hipotez/leri şunlardır: Burke'ün Yüce ve muhayyileye vurgusu, etik bir vurgudur; Fransız Devrimi, "Yüce"nin ve "ahlâki muhayyile"nin yıkımı veya kaybıdır; dolayısıyla Burke'ün Devrim eleştirisini etik/ahlâki bir eleştiri olarak okumak mümkündür. "İlerleme çağı"nın ilerlemeye inanmayan düşünürü Burke, bu Devrim'i, "ilerleme" üzerinden yorumlamamış; veya "kaçınılmaz" bir olay olarak görmemiştir. Çünkü o, "İnayet" fikrine inanır; İnayet, "tarihsel determinizm"in veya "neden-sonuç" ilişkisinin keskinliğinden çok uzaktır. O, Tanrı'ya bağlıdır. Buradan hareketle Devrim, zorunlu ya da kaçınılmaz bir vak'a olarak değerlendirilemez.

Sosyoloji alanında yaptığım bu çalışmanın konusu neden Edmund Burke? Çünkü o, "muhafazakarlık" denilen politik ideoloji-

nin "kurucusudur" ve muhafazakarlığın sosyoloji disiplininin doğuşundaki rolü¹ hasebiyle aynı zamanda sosyolojinin "gayriresmi" kurucu babalarındandır.² Gayriresmidir, çünkü onu günümüzün akademik disiplinlerinden birine dahil etmek ve o akademik disiplinle adlandırmak zordur. Zira Burke'ün yazdığı tarihte entelektüel emek, henüz modern iş bölümüne tabi olmamıştı.

Burke, ufuk açıcı bir düşünürdür. Büyük düşünürler, okurlarını henüz keşfedilmemiş bir ufka sürükler. Ufuk açıcı düşünürlerin öne çıkan bir takım özellikleri vardır: Orijinal ve sistematik metinler kaleme almaları, yeni bir düşünce akımının ya da geleneğin başlamasına ön ayak olmaları veya gelenekler arası köprü kurmaları. Burke, ne bir "sistem düşünürü"dür ne de sistematik metinler kaleme almıştır. Ancak adlarını zikretmemiş olsa bile, fikirleriyle, "muhafazakarlık" ve "liberal muhafazakarlık" terimleriyle adlandırılan ideolojilerin zeminini hazırlamış ve geleneksel politika anlayışı ile modern düşünce sistemleri arasında köprü kurmuştur.³

-
- 1 Muhafazakarlık ile sosyolojik düşüncenin ilişkisi konusunda Nisbet'in klasik niteliğindeki şu metnine bakınız, Robert Nisbet, *Sosyolojik Düşünce Geleneği*, çev. Yusuf Kaplan, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2013. Hasan Aksakal, Nisbet'in bu metnini eleştiren bir makale kaleme almış ve makalesine şöyle bir başlığı uygun görmüştür: "Bir Muhafazakar Sosyoloji Var Etme Çabası Olarak Robert Nisbet'in Sosyolojik Düşünce Geleneği". Bu metnin başlığı bize Aksakal'ın Nisbet'in sosyoloji yorumu konusunda ne düşündüğü ile ilgili ipuçları veriyor. Açıkça anlaşılacağı üzere kendisi Nisbet'in sosyolojinin kurucu babalarının yorumlama tarzından ya da sosyolojinin muhafazakar düşünceyle ilişkilendirilmesinden rahatsızlık duyuyor. Bu rahatsızlığının ideolojik tercihleriyle ilgili olduğu apaçıktır. Bana göre Durkheim'in "anomi"sini, Weber'in "büyük bozumu"nu, Tönnies'in "cemaat-cemiyet" ayrımını muhafazakarlıkla ilişkilendirmek son derece anlamlı ve "doğal"dir.
 - 2 Diğer bütün ideolojiler gibi "muhafazakarlık" (de facto değil, ekol ya da entelektüel hareket olarak muhafazakarlık) modern bir ideolojidir; bu düşünce sistemi Batı menşelidir; muhafazakarlık, Fransız Devrimi'nin ve Aydınlanma Düşüncesinin çocuğudur; daha yerinde bir ifadeyle muhafazakarlık "Aydınlanma düşüncesi"ne veya "projesi"ne, Fransız Devrimi'ne, "modernite krizi"ne tepkiden doğmuştur; ve muhafazakarlığın kaşif, elinizdeki kitabın konu olan devlet adamı ve "sosyal filozof" Edmund Burke'tür. Ona "sosyal filozof" diyoruz, çünkü yaşadığı dönemde sosyoloji henüz doğmamıştı.
 - 3 Chris Sparks and Stuart Isaacs, *Political Theorists in Context*, Routledge, London&New York, 2004,s.181. "Burke, İngiliz muhafazakarlığının değil, Sol'dan

BİRİNCİ BÖLÜM

Edmund Burke: "Sosyal Filozof" ve Politik

"Olgunlaşmamış insanın özelliği bir dava uğruna soylu bir biçimde ölmek istemesidir. Olgunlaşmış insanın özelliği ise bir dava uğruna gösterişsiz şekilde yaşamak istemesidir."

Wilhelm Stekel (1868-1940)

"Kendi akıl yürütmelerimizin sonucu olan fikirlerimize nasıl da düşkünüz, çünkü onlar sadece bizindir, bizim Beynimizin Çocuklarıdır!"⁵⁶

"Siyaset 'mümkünün sanatı'dır."⁵⁷

Otto von Bismarck (1815-1898)

1. Hayatı, Entelektüel İlgileri ve Bir Devlet Adamı Olarak Burke

Elinizdeki kitabın bu bölümü, bir "dava adamı" olarak Edmund Burke'ün hayatını hikaye etme teşebbüsüdür. Ancak metnin ba-

56 Edmund Burke'ten iktibas eden, FP Lock, *Edmund Burke, Vol 1: 1730-1784*. Oxford University Press, New York, 1998, s. 47.

57 İktibas eden Ebenstein, William, *Siyasî Felsefenin Büyük Düşünürleri*, çev. İsmet Özel, Şule Yayınları, İstanbul, 2009, s. 276.

şındaki epigrafa atıfla, Burke'ün bir dava uğruna kendisinin ya da başkalarının ölümünü istemeyeceğini söyleyebiliriz. Burke bunu istemezdi, çünkü o, hiçbir zaman "radikal" bir şahsiyet olmamış, hatta hayatının sonuna kadar politik, dini, ekonomik her tür radikalizme karşı çıkmıştır.

Burke bütün dünyaya nüfuz etmiş, neredeyse dünyanın bütün halklarını etkilemiş ve üzerine düşünmeye sevk etmiş "radikal" bir devrime, Fransız Devrimi'ne tanıklık etmiştir. O, aynı zamanda tarihçiler arasında Fransız Devrimi'nin nüvelerini barındırıp barındırmadığı hararetili bir tartışma konusu olan iki devrimi yaşamış bir toplumun mensubudur. Biri 1640'lardaki İç Savaş'ın ürünü; Oliver Cromwell'in diktatörlüğü ile sonuçlanan "Kanlı Devrim" ya da "1649 Devrimi," diğeri aristokrasi, "burjuvazi" ve "köylü sınıfı"nın çıkarları gereği birlikte hareket ettiği ve daha ziyade anayasanın korunmasına yönelik gerçekleşen 1688 tarihli "ılımlı" ya da "Şanlı Devrim." Burke'ü derinden etkileyen bir diğer devrim Amerikan Bağımsızlık Savaşı'ndan sonra gerçekleşen Amerikan Devrimi'dir. O, aslında bu kontekstte, düşünce yapısını aynı zamanda devrimlerin şekillendirdiği bir "sosyal filozof"tur. En çok tanınmasına vesile olan devrimler ise "liberal" tepkiyle karşıladığı Amerikan Devrimi ve "muhafazakar" bir tepkiyle karşıladığı Fransız Devrimi'dir.⁵⁸

Burke, ününü ve devrim eleştirmeni ya da "devrim düşünürü" sıfatını 1790 tarihli *Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler (Reflections on the Revolutions in France)* adlı metniyle kazanmıştır. Fakat o, aynı zamanda, çok daha öncesinde, 1757'de yayınlanan *Yüce ve Güzel Kavramlarımızın Kaynağı Hakkında Felsefi Bir İnceleme (A Philosophical Enquiry into the Origin of Our Ideas of Sublime and Beautiful)* adlı çalışması hasebiyle bir estetik filozofudur.

58 T. E. Utey, "Edmund Burke", *British Writers*, ed. Ian Scott-Kilvert, Charles Scribner's Sons, New York, 1980, s. 198.

Estetik konusuyla ilgilenmiş bir başka filozof; Burke'ün çağdaşı ve Alman felsefesinin en büyük düşünürlerinden Immanuel Kant bu tarihte (1757) otuz üç yaşındadır ve magnum opusunu (Saf Aklın Eleştirisi) henüz yazmamıştır.⁵⁹ Modernitenin ilk eleştirmenleri, erken- Alman romantikleri Friedrich Hölderlin (1770-1843), Karl Wilhelm Friedrich Schlegel (1772 -1829), Georg Philipp Friedrich Freiherr von Hardenberg –takma ismiyle Novalis- (1772-1801) moderniteye eleştiri oklarını henüz yöneltmemiştir. Burke'ün "politik modernite"⁶⁰nin vatani olarak gördüğü Fransa'da Özgür-Mason bir şahsiyet olarak bilinen "karşı-devrimci" Joseph de Maistre (1753-1821) Inquiry'nin yayınlandığı yıl dört yaşındaydı. Kendisinden on sekiz yaş büyük ve hukuk eğitimi, kariyer planlaması konusunda Burke ile aynı kaderi paylaşan, İskoç Aydınlanma'nın büyük düşünürü David Hume (1711-1776) o yıllarda İngiltere tarihiyle ilgili metni üzerinde çalışıyordu. Victoria döneminin usta İngiliz romancısı Charles Dickens (1812-1870), dingin Londra ile kaotik Paris'i konu edindiği ünlü

59 Burke'ten ve Kant'tan önce "Yüce" üzerine yazılmış metinler mevcuttur. Çalışmamızda yeri geldikçe bu metinlere değinilecektir. Burke ve Kant hem yüce konusunda hem de devrim konusunda farklı fikirlere sahiptir. Kant, Burke'ü "yüce"yi insan psikolojisine dayanarak açıkladığı için eleştirir ve yine Burke'ten farklı olarak Fransız Devrimi'ni onaylamıyor olsa bile, devrimi "eşitlik", "özgürlük", "kardeşlik" gibi ideallere bağlılıkları nedeniyle coşkuyla karşılayanları selamlar. O, Fransız Devrimi'ni doğrudan savunmaz (isyana hakkını da onaylamaz), çünkü yönetimin reforme edilmesi gerektiğini ve özgürlüğün reformla tesisinin mümkün olduğunu düşünür. Ona göre devrimcilerin şiddete dayalı isyanı ya da eylemleri ahlaki açıdan onaylanacak şeyler değildir; yalnızca devrimin ideallerine bağlılık desteklenebilir. Kant'ın devrim hakkındaki görüşleri için bkz., Peter P. Nicholson, "Kant, Devrim ve Tarih", *Kant Felsefesinin Politik Evreni*, der.: Hakan Çörekçioğlu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 151-171. Kant Terör Dönemi'nden sonra Devrim'i çok daha sert bir üslupla eleştirmeye başlamıştır. Bkz., İbrahim Sarıtaş, *Muhafazakar Devrim/Alman Muhafazakarlığı ve Devrim*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2017, s. 151.

60 Burke bu kavramı kullanmamıştır, ancak onun "modern politika ve ahlâk sistemi" ifadesine atıfla bu kavramı şöyle anlamak mümkündür: Ahlâk ile politikanın bağlarının koptuğu, popülizmin ve şiddet eylemlerinin patlama noktasına ulaştığı dönem. Bu konuda bkz., Stephen K. White, *Edmund Burke: Modernite, Politika ve Estetik*, çev: Mihriban Şenses, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2013, ss.22-23.

İKİNCİ BÖLÜM

Yüce, Muhayyile ve Etik

Rab korkusudur bilginin temeli. Akıl Kutsal Olan'ı tanımaktır.
(Kitab-ı Mukaddes, Eski Ahit, Süleyman'ın Özdeyişleri, 6-8/10)

"[Hikmete], en az inandığımız zaman ihtiyaç duyuyoruz."²⁵⁶ "Kalbin kendi nedenleri vardır, akıl bunu hiçbir zaman bilemez. Hakikate akilla değil, sadece kalple ulaşabiliriz."

Blaise Pascal (1623-1662)

Başlangıçta söz vardı. Söz Tanrı'yla birlikteydi ve Söz Tanrı'ydı. Başlangıçta O, Tanrı'yla birlikteydi. Her şey O'nun aracılığıyla var oldu, var olan hiçbir şey O'nsuz olmadı. Yaşam O'ndaydı ve yaşam insanların ışığıydı.²⁵⁷

(Kitab-ı Mukaddes, İncil, Yuhanna, 1)

256 Hans Jonas'tan iktibas eden Zygmunt Bauman, *Postmodern Etik*, çev.Alev Türker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2016 (3. Baskı), s. 28.

257 "Başlangıçta söz vardı" ifadesini "başlangıçta *logos* vardı" şeklinde okumak mümkündür. Yuhanna İncili'ne göre "*logos*" Hz.İsa ile özdeşdir. *Logos*'u Burke'un de çok önem verdiği "hikmet" olarak yorumlamak da mümkündür. "Hikmetin kaybı'...Stoacılar ile keşfedilen 'hikmet' anlamına gelen Yunanca *logos*'a Philo tarafından Hz. İsa'ya delalet etmek üzere 'kelime' anlamı verilmesiyle başladı. Ortaçağlar Avrupa'sında Aquinas gibi bilgiler tarafından *logos*'un Latince karşılığı olan *reason* ile Aristocu hikmete dönüş imkanları araştırılsa da buna Aydınlanma'nın 'akıl' anlamı vermesiyle hikmet tamamen kaybedildi." Bedri Gencer, *Hikmet Kavşağında Edmund Burke ile Ahmet Cevdet*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2011, s. vii. *Logos* "her şeyi birleştiren ve ayıran güç"tür. Heidegger'in belirttiği üzere "...Greklerin...*logos*.. ile kastettikleri şey 'enstrümantal/araçsal rasyonaliteye dönüşerek dejenere olmuştu. *Logos* bir zamanlar insanlığı temellük eden ifşa edici güç anlamına gelirken, teknoloji çağında...insanların mülkü olan bir enstrüman/araç olarak görüldü." Michael E. Zimmerman, *Heidegger/Moderniteyle Hesaplaşma: Teknoloji, Politika, Sanat*, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 332.

Özgür insanlar olarak yaşayın, ancak özgürlüğünüzü kötülük yapmak için bahane etmeyin.²⁵⁸ "Bizi mütevazı kılan şey bizi daha bilge kılan şeydir."

Edmund Burke

Edmund Burke "Yüce"yi keşfeden düşünürlerden biridir; "Yüce"nin modern kaşifidir; "Yüce" ile "güzel" arasındaki onto-lojik farklılığın kaşiflerinden biridir. Temel ayrımlar/farklılıklar masum değildir. Temel ayrımlar anlaşılmaksızın teoriler, dünya görüşleri ve düşünürler anlaşılabilir. Descartes için "ruh-beden", Kant için "numen-fenomen", Marx için "altyapı-üstyapı", Weber için "özel akıl-araçsal akıl", Tönnies için "cemaat-cemiyet", Heidegger için "Varlık-varlık" ayrımı ne ise Burke için de "yüce-güzel" ayrımı odur. Bu temel farklılık anlaşılmaksızın Burke anlaşılabilir. "Yüce" her durumda "muhayyel"dir; insanı "yüce"ye götüren meleke "muhayyile"dir. Etik'e açılan kapının eşliğinde "yüce" durur. "Yüce" yoksa etik de yoktur. "Yüce"siz insan ve toplumdan söz etmek mümkün değildir; sadece "nihalist" insan ve toplum "yüce"sizdir; fakat "yüce" kural, "yücesizlik" istisnadır. Pagan toplumun pagan yücesi/yüceleri, Ortaçağ'ın "dini" yücesi/yüceleri, modern toplumun "modern" yücesi/yüceleri vardır. Yücesizlik derin bir boşluktur. Yüce'yi, muhayyileyi ve etik'i ve keza Burke'ü anlamak için "dil"e odaklanmalıyız. Çünkü dil, "yüce"nin, muhayyilenin ve etik'in evidir.

Yuhanna İncil'i "Önce söz vardı" diye başlar. "Önce söz vardı" demek, önce "Tanrı kelamı vardı" demektir; "önce söz vardı" demek, "tekrar et"; ve "hatırla"²⁵⁹ demektir. "Önce söz vardı", geleneğe vurgudur. Burke'ün vurgusu söz'edir; yani geleneğe ve

258 (Kitab-ı Mukaddes, İncil, Petrus'un 1. Mektubu, 1,2/16)

259 Kur'an'da inen ilk ayet "ikra ya da tekrar et"tir. Hüsamettin Arslan, "Nisbet'in Sosyolojik Düşünce Geleneği'ne Derkenar: Etik-Cemaat," Robert Nisbet, *Sosyolojik Düşünce Geleneği*, çev. Yusuf Kaplan, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. xv. Bilginin tekrarlarla ilişkisi konusunda bakınız, John. D Caputo, "Tekrar ve Kinesis: Kierkegaard ve Metafiziğin Çöküşü," *İnsan Bilimlerine Prolegomena: Dil, Gelenek ve Yorum*, der.-çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002. ss. 128-133.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Devrim, Jakobenizm ve Demokrasi

"Fransız Devrimi asla gerçekten meydana gelmedi. Sadece insanların hayal güçlerinde vuku buldu."⁴³⁶

"Devleti 'cehennem' haline getiren şey, insanın onu 'cennet' haline getirmeye kalkışmasıdır."⁴³⁷

J. C. F.Hölderlin (1770-1843)

"Eşitlemeye çalışanlar asla eşitleyemezler."

Edmund Burke

"You say you want a revolution

Well, you know

We all want to change the world

You tell me that it's evolution

Well, you know

436 Graham Swift, *Su Diyarı*, çev. Aslı Biçen, Metis Yayıncılık, 2007, s. 135.

437 İktibas eden, Friedrich von Hayek, *Kölelik Yolu*, çev. Turhan Feyzioğlu, Yıldırım Arsan, Atilla Yayla, Liberte Yayınları, Ankara, 2014, s. 47.

We all want to change the world
 But when you talk about the destruction
 Don't you know that you can count me out."⁴³⁸

"Yeni bir şarkı, daha güzel bir şarkı
 Besteleyeceğim senin için, dostum:
 Derhal bu dünyada kurmayı diliyoruz
 Cennetin kendimize ait güzel bir versiyonunu!"⁴³⁹

Elinizdeki kitabın bu bölümünde, başlıktan da anlaşılacağı üzere Edmund Burke'ün genelde devrim, özelde Fransız Devrimi konusundaki görüşlerini jakobenizm ve demokrasiyle birlikte tartışmayı deniyorum. Bu tartışmayı yürütürken "tarihsicilik, "ilerleme," "hümanizm," "totaliteryanizm," "rasyonalizm," "özgürlük," "insan hakları," "ütopya," "binyılcılık" gibi kavramlara odaklanıyorum. Burke'ün görüşlerini anlayabilmek ve tartışmanın yol haritasını belirleyebilmek için sorduğum sorular şunlardır: Genelde devrim fikrinin, özelde Fransız Devrimi'nin "İlerleme" ve "tarihsicilik" ile ilişkisi nedir? Burke, devrimi, ilerleme ile ilişkilendirmiş midir; ilişkilendirmemişse neden ilişkilendirmemiştir? Burke'e göre "jakobenizm" ile devrim arasında ne tür anlamlı bağlantılar vardır? Jakobenizmin yirminci yüzyılın ideolojilerine, totaliter ve otoriter rejimlerine *katkısı* nedir? Jakobenizm ile demokrasi birbiriyle örtüşür mü? Burke, "mükemmel bir demokrasi"yi neden onaylamaz? Fransız Devrimi Burke'e (ve farklı teorisyenlere) göre "demokrasi devrimi" midir; "burjuva devrimi" midir; "halk devrimi" midir? Burke, devrimcilerin "özgürlük", "temsil", "insan hakları" konusundaki düşüncelerine neden savaş açmıştır?

438 Beatles'ın 1968'de piyasaya sürdüğü albüme adını veren şarkının (Revolution) sözleri.

439 On dokuzuncu yüzyıl Alman şairi Heinrich Heine'nin şiiri. Markist teorisyen Georgi Valentinovich Plehanov'dan iktibas eden, Margaret A. Rose, *Marx'ın Kayıp Estetiği*, çev. Aydın Çavdar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2015, 167.

Burada özellikle belirtmem gerekir ki kullandığım kavramları ve bu kavramların devrim ile ilişkisini sadece Burke üzerinden tartışmıyorum. Çünkü bu kavramların bazıları (mesela totalitarizm, binyılcılık, tarihsicilik) Burke'ün metinlerinde yer almaz. Bu nedenle Burke'ün görüşlerini ya da tespitlerini farklı bakış açıları ve teorilerden hareketle yorumlamaya çalışacağım. Ayrıca bütün bu kavramlar ve birbirleriyle ilişkileri konusunda belirli tezler öne süreceğim. Öncelikle devrimin ilerleme ve tarihsicilikle ilişkisini ve Burke'ün neden tarihsici olmadığını ortaya koymaya çalışalım.

Daha önce de belirttiğim üzere Burke, Aydınlanma ve "İlerleme" çağı düşünürüdür. "İlerleme"nin çağının ilk ve neredeyse "biricik" temsilcisi sayılan vak'a ise Fransız Devrimi'dir. Devrim'in ilk eleştirmeni, "devrim düşünürü" Edmund Burke de hiç kuşkusuz çağının "çizgisel zaman" anlayışının etkisiyle "ilerleme"ye⁴⁴⁰ inanmıştır. Fakat o, öncelikle "İnayet" fikrine ya da Tanrı'nın İnayeti'ne iman etmiş bir şahsiyettir.⁴⁴¹ İnayet fikri seküler alanda değil; Tanrı'da ve dinde temellenir; İnayet, Tanrı'nın hikmetini, takdirini ya da lütfunu ifade eder. Burke, "determinist" veya "tarihsici" değil⁴⁴², "İnayetçi"dir ve İnayeti yalnızca Tanrı bilebilir; determinist değildir; çünkü onun İnayet doktrini hem Tanrı'nın tarihteki "yüce" ve "kaçınılmaz" rehberliğini hem de "insanın seçme özgürlüğü"nü içerir; çünkü İnayet fikri tarihsel determinizmle sonuçlanmaz;⁴⁴³ İnayet birebir neden-sonuç ilişkisine indirgenemez, *contingent*dir; tarihsel olaylar mümkünlerin içindeki mümkünlerdir.

440 Kuşkusuz bu "ilerleme," "inayet" fikrinin yerini alan türde bir "ilerleme" değil, "medeniyet"in gelişmesini simgeleyen bir tür ilerlemedir.

441 Dennis O'Keeffe, *Edmund Burke, Major Conservative and Libertarian Thinkers*, Ed. John Meadowcroft, Volume 6, The Continuum International Publishing Inc., New York&London, 2010, s. 116.

442 Bir Hıristiyan olarak Burke, tarihi, dinî kontekstte cennet ve cehennem ile sonlandırır; dünyada kurulacak bir yeryüzü cenneti ile değil.

443 Joseph L Pappin III, *The Metaphysics of Edmund Burke*, Fordham University Press, New York, 1993, s. 106, 107, 109.

Sonuç

BU METİN İLE TÜRKİYE'DEKİ EGEMEN AKADEMİK VE ENTELEKTÜEL çevrelerin, daha yerinde bir ifadeyle "epistemik ortodoksi"nin ihmal ettiği, akıntıya karşı yüzen bir "sosyal-filozof"u yeniden tartışma gündemine taşımayı amaçladım. Akıntıya karşı yüzmenin bir bedeli vardır. Burke bu bedeli ödemiş midir? Kuşkusuz bir ölçüde ödemiştir. Türkiye'de de akıntıya karşı yüzmenin bir bedeli vardır. Rahmetli hocam, tez danışmanım Hüsamettin Arslan'ın ifadeleriyle "akıntıya karşı yüzüyorsanız veyahut iyi bir şey yapıyorsanız, Türkiye'deki egemen epistemik cemaat/ler sizi, çalışmalarınızı görmezden gelerek cezalandırır." Türkiye'de akıntıya karşı yüzmenin bedeli çalışmalarınızın görmezden gelinmesidir. Fakat o, buna rağmen çalışmaya ve yazmaya devam etmişti. Kuşkusuz Burke de öyle yapmıştı.

Elinizdeki kitapta Edmund Burke'ün epistemoloji, estetik, ahlâk felsefesi ve siyaset alanındaki görüşleri, görmezden gelinmek ve katı şekilde eleştirilmek pahasına Türkiye'de Burke hakkında daha önce yapılmış çalışmalardan farklı bir perspektiften hareketle ve daha farklı bir kurguyla incelenmiştir. Diğer çalışmalarda

ele alınmayan veya vurgulanmayan konulardan biri etik'tir; bir diğeri, Burke'ün devrim eleştirilerine yer verilmesine rağmen "devrim"dir. Aslında bir çalışmanın kurgusunu armağan eden şey, okunan metinlerde aranan, göze çarpan ve bulunan şeydir. Metinler yazarın elinden çıktıktan sonra okurundur. Her okurun metinden anladığı ve aldığı şey farklıdır; metnin "net" bir mesajı, ana fikri olsa bile. Aynı yere bakarak farklı şeyler görürüz. Okumalarım beni Burke'ün etik'ine ve devrim eleştirisine götürdü. Bu nedenle çalışmanın giriş bölümünde ileri sürdüğüm şu hipotezi ikinci bölümde ayrıntılı şekilde ele almaya çalıştım: Burke'ün Yüce ve muhayyileye vurgusu, etik bir vurgudur; Fransız Devrimi, "Yüce"nin ve "ahlâki muhayyile"nin yıkımı veya kaybıdır; dolayısıyla Burke'ün Devrim eleştirisini etik/ahlâki bir eleştiri olarak okumak mümkündür. Peki, Burke'ün yüce'sinin, ahlâki muhayyilesinin, dolayısıyla "sosyal hafıza"sının ve Fransız Devrimi eleştirisinin Türkiye için anlam ve önemi nedir? Giriş bölümünde sordüğümüz soruları burada kısmen de olsa cevaplayabiliriz.

Mesela Burke'ün Fransız Devrimi kontekstinde sözünü ettiği Yüce'nin, ahlâki muhayyilenin ve sosyal hafızanın kaybı Türkiye için de geçerli midir? Hiç kuşkusuz geçerlidir. Ülkemizde Fransız Aydınlanması'nı benimseyen "aydın"lar, bürokratlar, elitler eliyle bir modernleş(tir)me projesi ya da "toplum projesi" hayata geçirilmiştir ve Türkiye'nin kuruluş hamlesinde gerçekleştirilen "devrim"lerle "ahlâki muhayyile" ve "sosyal hafıza" zarar görmüştür. Mesela sözü edilen toplum projesi kapsamında yer alan ve Geoffrey Lewis'in "trajik başarı" örneği olarak gördüğü "dil devrimi" muhayyileyi, ahlâki muhayyileyi ve sosyal hafızayı erozyona uğratmıştır. Yirminci yüzyılın büyük düşünürü Heidegger'in de veciz ve derin ifadesiyle "dil varlığın evidir" ve Burke'ün Yüce'ye vurgusu bu nedenle hayattır. Yüce'ye ve dile vurgu anlama vur-

gudur. Fransız Devrimi dile dokunmamıştır,⁶⁷⁰ fakat Türkiye örneğinde dil, anlam ve düşünce yıkıma uğratılmıştır. Dil hem varlığın hem de muhayyilenin evidir. Muhayyile ise geçmiş, bugün ve geleceğin kesişme ya da buluşma noktasıdır. Çünkü muhayyile olmaksızın geçmiş tahayyül edilemez; bugün ve gelecek kurulamaz. Geçmiş ile bugünün birbirinden koparılması ortak anlam dünyasının, ahlâki muhayyilenin yara alması anlamına gelir. Aydınlanma düşüncesi geçmişti bugün adına reddetmiş ve "temiz sayfa miti" yaratmıştır. Yine de bu reddedişin ve temiz sayfa mitinin Batı dünyasında bir karşılığı, sosyal temel(ler)i vardır. Türkiye toplumu için ise aynı şeyi savunmak mümkün değildir.

Giriş bölümünde sorduğumuz bir diğer soru şuydu: Burke'ün düşünceleri çerçevesinde ülkemizdeki "toplum projesi"nin başarısını ya da başarısızlığını tartışmak mümkün müdür? Bu soruya da kuşkusuz "evet" cevabını verebiliriz. Burke, Fransız Devrimi'nin bir "toplum mühendisliği projesi" olduğunu derin bir vukufia ortaya koymuştur ve devrimcilerin bu projesinin başarısızlığa mahkum olduğunu çok erken bir tarihte öngörmüştür. Fransa'daki devrimciler, toplum projesiyle toplumu ve insanı deneme tahtası haline getirmiş, Fransa 1815 yılına kadar yaklaşık on yeni anayasayı tecrübe etmek zorunda kalmıştır. Türkiye'de de Fransız Aydınlanması, Fransız modernliği ya da Fransız Devrimi model alınarak kurgulanan "modernleşme projesi" akamete uğramıştır. Cumhuriyetin kurucu babaları toplumu "medeni"leştirmek, "modern"leştirmek, "aydın"latmak için Batı'nın ideolojik araçlarını devreye sokmuştur. Fakat bu proje ve kullanılan ideolojik araçlar halk tabanında sınırlı ölçüde karşılık bulmuştur. Bu nedenle Türkiye'de bu modernleşme projesini benimseyen "politik

670 Fransa'daki devrimciler dinî günleri, ritüelleri sosyal hafızadan kazımak amacıyla takvimi, ayları, haftaları ve günleri değiştirmiştir, fakat bu değişiklik Türkiye örneğindeki gibi bir "dil devrimi" değildir.

statükocular"ın gözünde Osmanlı bakiyesi halk, günümüze kadar "cahil", "koyun", "adam olmaz", "aydınlatılamaz", daldığı derin "uyku"dan uyandırılmaz ya da "bilinçlendirilemez" olmaktan kurtulamamıştır. Sonuç olarak Türkiye'de "iflah olmayan"(!) halkı çe-kiçlemekten vazgeçmeyen "devrimci", jakoben, Kemalist paradigma hem kendisini hem halkı yıpratmıştır ve iflase sürüklenmiştir.

Türkiye'de Aydınlanma düşüncesine bel bağlayan jakoben zihniyet ne Aydınlanma'yı refleksiyona tabi tutmayı akıl edebilmiş, ne de self-refleksiyonla ilgilenmiştir. Halbuki bir Aydınlanma düşünürü olarak Burke, "Aydınlanma Projesi"nin açmazlarını çok erken bir tarihte tespit etmeyi başarmıştır. O, bir Aydınlanma düşünürü olmasına rağmen, aslında bir ölçüde Hıristiyanlık geleneğinin içinden konuşur. Burke'ün Yüce, muhayyile ve dolayısıyla etik'e vurgusu seküler kontekstten ziyade, Hıristiyanlık geleneği ile birlikte düşünüldüğünde anlamlıdır. Çünkü aslında Yüce ve muhayyileye vurgu "aşkın" olana atıfta bulunur. Yine de bu "aşkın" olana vurgu elinizdeki kitabı sosyolojinin sınırları dışına atmaz/atmamalıdır. Zira sosyolojinin kurucu babaları da Hıristiyanlık geleneğinden etkilenmiştir. Ülkemizdeki sosyoloji geleneği ya da diğer disiplinler için ise aynı şey mevzu bahis bile edilemez; bırakın ilişkilendirmeyi, Kur'an'a yapılacak en ufak gönderme, sade bir iktibas bile tepki çeker, eleştiri konusu haline gelir ve Türkiye'deki bilimsel ortodoksi sizi çabucak "bilimin sınırları"nın dışına atar.

Türkiye'deki "Aydınlanmacı ortodoksi" Burke konusunda şöyle düşünme eğilimindedir: "Burke'ün Fransız Devrimi konusundaki tavrını çürütmek bugün siyaset ve tarih bilen biri için çocuk oyuncağıdır." Fakat böyle olsaydı, Burke'ün başlatmış olduğu devrim ve Fransız Devrimi tartışması iki asırdır sürüyor olmazdı. Kaldı ki Burke'ten sonra geliştirilen "sistematik" devrim teorileri de bu tartışmayı sonlandırmayı başaramamıştır; 1950'ler ve 60'lar bo-

yunca etkili olan "modernizasyon teorisi", özellikle 1960'lar ve 70'lerde hakimiyetini koruyan Marksist teori, sonrasında "devlet merkezli devrim teorisi" vb. Gerçekten de devrim neden, niçin gerçekleşir, neden önlenemez veya önlenebilir? Soğuk Savaş sonrası dönemde Fransız Devrimi, Rus Devrimi gibi devrimler neden vuku bulmamıştır? Günümüzde devrimleri engelleyen küresel kapitalizm midir? Demokrasi, seçim sistemleri, refah seviyesinin artması devrimlerin ölüm fermanını mı hazırlamıştır? Yoksa insanlar artık devrime, "ilerleme"ye, "kurtuluş"a inanmıyor mu? Öyle görünüyor ki devrim tartışması henüz sonlanmış değildir.

Burke, hem genelde devrim hem de özelde Fransız Devrimi tartışmasının fitilini ateşlemiştir ve bu konudaki tartışmalara onun adı zikredilmeksizin devam etmek mümkün değildir. Aynı şekilde bize göre günümüz liberalizm, muhafazakarlık veyahut liberal muhafazakarlık tartışmalarında da Burke'ün fikirleri göz önünde bulundurulmaksızın adım atılamaz. Ayrıca girişte de vurguladığımız üzere Burke'ün düşünceleri Türkiye'deki muhafazakarlık ve liberal muhafazakarlık açısından da son derece önemlidir. Çünkü ilkin Türkiye'de muhafazakarlık "gericilik", "tutuculuk", "statükoculuk", "yobazlık" vb. pejoratif sıfatlarla yaftalanmıştır ve bu etiketlerin ciddi şekilde gözden geçirilmesi, hatta ortadan kaldırılması gerekmektedir. İkincisi ülkemizdeki muhafazakar, liberal veya liberal muhafazakar düşünce Burke'ün fikirleri çerçevesinde yeniden değerlendirilmeye ihtiyaç duymaktadır. Çünkü o, siyaset felsefesinde, siyaset teorisinde ve sosyolojisinde yeni yeni tartışılan bir düşünürdür. Kuşkusuz bu yeniden değerlendirmenin yalnızca ve sadece Burke'e başvuruya gerçekleştirilmesi gerektiğini ima etmiyorum. Çünkü bütün bu düşünce geleneklerini tartışmaya açarken öncelikle kendi geleneklerimize dönmemiz, onlardan beslenmemiz ve aynı zamanda onlarla hesaplaşmamız gerektiğini düşünüyorum.

Kaynaklar

- AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, ZABCI, Filiz Çulha ve ERGÜN, Reyda, *Kral Devletten Ulus Devlete*, İmge Kitabevi, Ankara, 2005.
- AKKAŞ, Hasan Hüseyin, *Muhafazakar Düşünce ve Edmund Burke*, Kadim Yayınları, Ankara, 2004.
- ALBAYRAK, Ömer B., "Köpek Dişli Dionysos", Heinrich Heine, *Romantizm Okulu*, çev. Ömer B. Albayrak, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015.
- ALTUĞ, Taylan, *Kant Estetiği*, Payel Yayınevi, İstanbul, 1989.
- ANSELL-PEARSON, Keith, *Kusursuz Nihilist/Politik Bir Düşünür Olarak Nietzsche'ye Giriş*, çev. Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998.
- ARAT, Necla, *Etik ve Estetik Değerler*, Say Yayınları, İstanbul, 2006.
- ARENDRT, Hannah, *Devrim Üzerine*, çev. Onur Eylül Kara, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.
- ARİSTOTELES, *Magna Moralia*, çev. Y.Gurur Sev, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- _____, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, BilgeSu Yayıncılık, Ankara, 2012.
- ARNHART, Larry, *Siyasî Düşünce Tarihi/Plato'dan Rawls'a*, çev. Ahmet Kemal Bayram, Adres Yayınları, Adres Yayınları, Ankara, 2005.

- , "Friedrich Hayek's Darwinian Conservatism", *Liberalism, Conservatism, And Hayek's Idea Of Spontaneous Order*, ed. Louis Hunt, Peter McNamara, Pelgrave Macmillan, October 2007, ss. 127-149.
- ARSLAN, Hüsamettin, "Pozitivizm: Bir Bilim İdeolojisinin Anatomisi", *Türk Aydın ve Kimlik Sorunu*, ed. Sabahattin Şen, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1995, ss. 541-569.
- , *Epistemik Cemaat/Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- , *Jöntürkler, JönKürtler, Muhafazakarlar/Meçhul Okurla Söyleşiler*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- ASTER, Ernest von, *Fransız İhtilali'nin Siyasî ve Sosyal Fikirleri*, yay. haz. Şennur Şenel, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004.
- BABBİTT, Irving, "Burke and the Moral Imagination", ed. Daniel E. Ritchie *Edmund Burke/Appraisals and Applications*, Transaction Publishers, New Brunswick and London, 1990, ss. 195-207.
- BADİÖU, Alain, *Etik/Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme*, çev. Tuncay Birkan, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- BALDACCHINO, Jr, Joseph F., "The Value-Centered Historicism of Edmund Burke," *Modern Age*, 27:2, 1983: Bahar, ss. 139-145.
- BARKER, Ernest, "Translator's Introduction", Otto Gierke, *Natural Law and The Theory of Society*, trans. Ernest Barker, Beacon Press, Boston, 1957, ss. ix-lxxxviii.
- BAŞDEMİR, Hasan Yücel, "İskoç Aydınlanma Etiği: Hutcheson, Hume, Smith", *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl:10, Sayı:37, Kış 2005, ss. 27-44.
- BATTERSBY, Christine, *Sublime, Terror and Human Difference*, Routledge, New York, 2007.
- BAUMAN, Zygmund, *Modernlik ve Müphemlik*, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014.
- , *Yasa Koyucular ile Yorumcular*, çev. Kemal Atakay, Metis Yayıncılık, İstanbul, 1996.
- , *Postmodern Etik*, çev. Alev Türker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2016.
- BENETON, Philip, *Muhafazakarlık*, çev. Cüneyt Akalın, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

- BERCÉ, Yves-Marie, *Modern Avrupa'da Ayaklanmalar ve Devrimler*, çev. Muna Cedden, İmge Kitabevi, Ankara, 2003.
- BERDYAEV, Nicolay, *İnsanın Yazgısı/Yasa Etiği, Kurtuluş Etiği, Yaratıcılık/Özgürlük Etiği*, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- , *Ruh Sürgünü*, çev. Ender Gürol, Dünya Kitapları, İstanbul, 2004.
- BERLİN, Isaiah, *Romantikliğin Kökleri*, çev. Mete Tunçay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.
- BİERSTEDT, Robert, "18.Yüzyılda Sosyolojik Düşünce", *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, ed. Tom Bottomore ve Robert Nisbet, Yay. Haz. Mete Tunçay-Aydın Uğur, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2014, ss. 21-59.
- BLOM, Philipp, *Cadı Kazanı/Avrupa Aydınlanmasının Unutulmuş Radikalizmi*, çev. Faruk Akkuş, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- BONWICK, Colin, "Amerikan Devrimi 1763-91", *Batıda Devrimler ve Devrimci Gelenek 1560-1991*, ed. David Parker, çev. Kemal İnal, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003, ss. 94-118.
- BOOKCHİN, Murray, *Köylü İsyanlarından Fransız Devrimine/ Devrimci Halk Hareketleri Tarihi*, çev. Sezgin Ata, Dipnot Yayınları, Ankara, 2011.
- BORA, Tanıl, Gültekingil, Murat, (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce/ Muhafazakarlık*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
- BOTTON, Alain De, *Aşk Üzerine*, çev. Ahu Antmen, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- BOUDON, Jacques-Livier, "Alexis de Tocqueville", *Tarihçiler*, der. Véronique Sales, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.
- BOYM, Svetlana, *Başka Bir Özgürlük: Bir Fikrin Alternatif Tarihi*, çev. Cemal Yardımcı, Metis Yayınları, İstanbul, 2016.
- , *Tırnak İçinde Ölüm*, çev. Emine Ayhan, Metis Yayınları, İstanbul, 2010.
- BRINTON, Crane, "Bir Dinsel İnanç Olarak Jakobenizm", *Demokrasi İçin Toplumcu Düşün*, Sayı:7, Şubat 1979 ss. 141-154.
- BRODIE, Alexander, *The Scottish Enlightenment*, ed. Alexander Brodie, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.

BRUNS, Gerald L, "Dilin Zayıflığı: Üzerine", *Retorik, Hermeneutik ve Sosyal Bilimler/İnsan Bilimlerinde Retoriğe Dönüş*, der.ve çev.Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 127-151.

BUCK-MORSS, Susan, *Hegel, Haiti ve Evrensel Tarih*, çev.Erkal Ünal, Metis Yayınları, İstanbul, 2012.

BURKE, Edmund "A Letter to William Smith, Esq., on the Subject of Catholic Emancipation", *Portable Edmund Burke*, ed. Isaac Kramnick Penguin Books, 1999 ss. 356-363.

_____, "Speech on American Taxation," *The Portable Edmund Burke*, ed. Isaac Kramnick Penguin Books, 1999, ss. 254-259.

_____, "A Letter to John Farr and John Harris, Esqrs., Sheriffs of the City of Bristol, On the Affairs of America (1777)", *The Works of the Right Honourable Edmund Burke*, Vol. II.

_____, "Thoughts on French Affairs (December, 1791)", *The Works of the Right Honourable Edmund Burke*, Vol. IV. ss. 5-53.

_____, "Tract on Popery Laws ," *The Portable Edmund Burke*, ed. Isaac Kramnick, Penguin Books, New York, 1999 ss.295-310.

_____, "A Letter to A Member of The National Assembly", *The Works of the Right Honourable Edmund Burke*, Vol. IV.

_____, "A Letter to William Elliot, Esq.(1795)", *The Works of the Right Honourable Edmund Burke*, Vol. IV.

_____, "A Vindication of Natural Society", ed.Ian Harris, *Pre-Revolutionary Writings*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, ss. 29-63.

_____, "An Account of the European Settlements in America," *The Portable Edmund Burke*, ss.233-246.

_____, "An Appeal from the New to the Old Whigs", *The Portable Edmund Burke*, ss. 474-499.

_____, "An Appeal From the New to the Old Whigs", *The Works of the Right Honourable Edmund Burke*, vol. IV, ss.57-217.

_____, "Fragments of Tract Relative to The Laws Against Popery In Ireland," *The Works of Right Honourable Edmund Burke*, vol. VI, ss.299-361.

_____, "Letter to His Grace The Duke of Portland", *The Works of the Right Honourable Edmund Burke*, Vol. V. ss.1-55.

- , "Letters on A Regicide Peace", *The Portable Edmund Burke*, ss. 517-533.
- , "On Taste", *The Harvard Classics-Edmund Burke on Taste, on the Sublime and Beautiful, Reflections on the French Revolution, A Letter to a Noble Lord*, ed.Charles W.Eliot, P.F.Collier&Son Corporation, New York, 1937, ss. 11-29.
- , "Remarks on the Policy of the Allies with Respect to France (October, 1793)", *The Works of the Right Honourable Edmund Burke*, Vol. IV.
- , "Speech of Edmund Burke, Esq., On Moving his Resolutions for Conciliation with the Colonies (1775)", *Pre-Revolutionary Writings*, ed.Ian Harris, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, ss. 193-269.
- , "Speech on a Committee to Inquire into the State of the Representation of the Commons in Parliament", *Portable Edmund Burke*, ss. 174-183.
- , "Speech on Bengal Judicature Bill (27 June 1781)", *The Writings and Speeches of Edmund Burke*, ed.Paul Langford, Clarendon Press, Oxford, Cilt V, 1991.
- , "Speech on Mr. Fox's East India Bill" (1783), *Selected Writings and Speeches*, (ed.) Peter Stanlis, Regnery Publishing, Washington, D.C., 1997, ss. 439-465.
- , "Speech on Presenting to the House of Commons (1780) A Plan for the Bettter Security of the Independence of Paliament, and the Economical Reformation of the Civil and Other Establishments", *Selected Writings and Speeches*, , (ed.) Peter Stanlis, Regnery Publishing, Washington, D.C., 1997.
- , "The Right Honourable Edmund Burke to Mons. Dupont (October 1789)", *The Works and Correspondence of The Right Honourable Edmund Burke Vol.I*, ed.Charles William, Earl Fitzwilliam and Lieutenant-General Sir Richard Bourke,K.C.B, Francis&John Rivington, London, 1852.
- , "Thoughts on the Cause of the Present Discontents" (1770), *Selected Writings and Speeches*, ed. Peter J. Stanlis, Regnery Publishing, Washington D.C., 1997, ss. 121-176.

-----, "Two Letters to Gentleman of Bristol, On The Bills Depending In Parliament Relative to The Trade of Ireland", *The Works of the Right Honourable Edmund Burke*, vol.II. ss. 247-265.

-----, "Vindication of Natural Society", *Pre-Revolutionary Writings*, ss. 8-57.

-----, "A Member of the Present Parliament on the Proposals for Peace with the Regicide Directory of France (1796-7).

-----, *Pre-Revolutionary Writings*, ed. Ian Harris, Cambridge University Press, Cambridge, 1993.

-----, *Reflections on The Revolution in France*, Penguin Books, London, 1986.

-----, *The Harvard Classics Edmund Burke On Taste On the Sublime and Beautiful*, P.F. Collier & Son Corporation, New York, 1937.

-----, *Yüce ve Güzel Kavramlarımızın Kaynağı Hakkında Felsefi Bir Soruşturma*, çev. M.Bariş Gümüşbaş, BilgeSu Yayıncılık, Ankara, 2008.

CABANEL, Patrick, "Jules Michelet: 'Tarihin sessizliklerini, tek söz etmediği şu korkunç sessizlik anlarını konuşurmalı'", *Tarihçiler*, der.Véronique Sales, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

CADIÖU, François, Coulomb, Clarisse, Lemonde Anne ve Santamaria, Yves, *Tarih Nasıl Yapılır*, çev. Devrim Çetinkasap, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

CALVİNO, Italo, *Jaguar Güneş Altında*, çev. Kemal Atakay, Can Yayınları, İstanbul, 1997.

CAPUTO, John. D, "Tekrar ve Kinesis: Kierkegaard ve Metafiziğin Çöküşü," İnsan Bilimlerine Prolegomena: *Dil, Gelenek ve Yorum*, der.-çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002.

CARR, Edward Hallett, *Tarih Nedir?*, çev. Misket Gizem Gürtürk, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

CASTORIADIS, Cornelius, *Dünyaya, İnsana ve Topluma Dair*, çev.Hülya Tufan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

CEVİZCİ, Ahmet, *Aydınlanma Felsefesi*, Felsefe Tarihi Cilt 4, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2002.

-----, *Etiğe Giriş*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2008.

- CIORAN, E.M., *Tarih ve Ütopya*, çev.Haldun Bayrı, Metis Yayınları, İstanbul, 2013.
- COLLINS, Randal, "Weber and Sociology of Revolution," *Journal of Classical Sociology*, Sage Publications, London, Thousand Oaks and New Delhi, 2001, Vol 1(2): 171-194.
- COMNIEL, George C., *Fransız Devrimini Yeniden Düşünmek*, çev. Ali Çakıroğlu, İmkan Yayınları, İstanbul, 2016.
- COTTINGHAM, John, *Akılcılık*, çev.Bülent Gözkan, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- CRANSTON, Maurice, "John Locke ve Rızaya Dayalı Hükümet," *Siyasî Düşünce Tarihi*, ed. David Thomson.
- , "The French Revolution in the Minds of Men," *The Wilson Quarterly* (1976-), Vol. 13, No. 3 (Summer, 1989).
- CRITCHLEY, Simon, *İmansızların İmanı/Siyasal Teoloji Deneyleri*, çev.Erkal Ünal, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- , *Sonsuz Talep*, çev. Tuncay Birkan, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- CUST, Richard, "The Collapse of Royal Power In England,1637-1642", *The Oxford Handbook Of The English Revolution*, ed. Michael J. Braddick, Oxford University Press, New York, 2015.
- ÇIVGIN, Ayşegül, *Descartes, Hume ve Kant Örnekleri Üzerinden Bilginin Te-sisinde Hayal Gücünün İşlevi: Bir Eleştiri Denemesi*, Doktora Tezi, Bursa, 2014.
- DAHL, Göran, *Radikal Konservatizm and Future of Politics*, Sage Publications, London, 1999.
- DAUVE, Gilles - Nestic, Karl, *Demokrasinin Ötesinde*, çev. İhya Kahraman, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- DAVIES, Stephen, "Aydınlanma", çev. Atilla Yayla *Liberal Düşünce*, Cilt: 10 Sayı: 37, Kış 2005, ss. 5-10.
- DELACAMPAGNE, Christian, *Filozof ve Tiran/Yanılsamanın Tarihi*, çev. İnci Malak Uysal, Epos Yayınları, Ankara, 2003.
- DEMİR, Gökhan Yavuz, *Sosyal Bir Fenomen Olarak Dilin Belirsizliği*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2007.

- DUMAN, Fatih, *Aydınlanma Eleştirisinden Devrim Karşıtlığına: Edmund Burke*, Liberte Yayınları, Ankara,, 2010.
- DUNN, John, *Halkın Özgürlüğü/Demokrasinin Hikayesi*, çev. Akın Emra Pilgir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2017.
- EAGLETON, Terry, *Estetiğin İdeolojisi*, çev. Hakkı Hünler-Bülent Gözkan vd., Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- , İdeoloji, çev.Muttalip Özcan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011.
- EBENSTEIN, William, *Siyasî Felsefenin Büyük Düşünürleri*, çev.İsmet Özel, Şule Yayınları, İstanbul, 2009.
- ELLUL, Jacques, *Sözün Düşüşü*, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- EPSTEIN, Klaus, *Genesis of German Conservatism Vol.2*, Princeton University Press, New Jersey, 1966.
- EWALD, Oscar, *Fransız Aydınlanma Felsefesi*, çev.Gürsel Aytaç, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2010.
- FERGUSON, Niall, *Uygarlık/Batı ve Ötekiler*, çev.Nurettin El Hüseyini, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012.
- FERRARIS, Maurizio, İmgelem, çev. Fırat Genç, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2008.
- FERRY, Luc, *Homo Esteticus:Demokrasi Çağında Beğeninini İcadı*, çev. Devrim Çetinkasap, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- FORAN, John, *Theorizing Revolutions*, ed. John Foran, Routledge, London&New York, 1997.
- FREEMAN, Michael, "Edmund Burke and the Theory of Revolution", *Political Theory*, Vol. 6, No. 3, August, 1978, ss. 277-297.
- FURET, François, *Devrim'in Yorumu: Fransız Devrimine Üç Yaklaşım Biçimi*, çev. Ahmet Kuyaş, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2013.
- FURNISS, Tom, *Edmund Burke's Aesthetic Ideology: Language, Gender and Political Economy in Revolution*, Cambridge University Press, New York, 1993.
- G. Robinson ve J.Rundell, *Tahayyül Gücünü Yeniden Düşünmek*, çev.Ertuğrul Başer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999.
- GARAN, Mahmut, Rüzgar, Esen, vd., *Dünyayı Değiştiren Devrimler ve İhtilaller*, ed. Mahmut Garan, Fabulinus Kitap, Ankara, 2013.

- GASSET, Ortega y, *Kütlelerin İsyanı*, çev. Nejat Muallimoğlu, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1996.
- GAUNT, Peter, *The English Civil War: A Military History*, I.B. Tauris, New York, 2014.
- GAY, Peter, *The Enlightenment: An Interpretation*, New York, 1969.
- GENCER, Bedri, *Hikmet Kavşağında Edmund Burke ile Ahmed Cevdet*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2011.
- GENTILE, Emilio , "*Demokraside Halk Her Zaman Egemendir*" (Yalan!), çev. Volkan Çandar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.
- GILLESPIE, Michael Allen, *The Theological Origins of Modernity*, The University of Chicago Press, Chicago, 2008.
- GOODWIN, Jeff, "Devrimler ve Devrimci Hareketler", *Siyaset Sosyolojisi*, ed.Thomas Janoski, Robert Alford, vd, çev.Ajdan Küçükçiftçi, Ahsen Yalvaç vd, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2010.
- GORMAN, Frank, O., *Edmund Burke: His Political Philosophy*, Routledge, London and New York, 2004.
- GÖÇMEN, Doğan, "Immanuel Kant'ın *Güzellik ve Yücelik Üzerine Gözlemleri*" *FelsefeLogos*, no:42, 2011(3), ss. 251-273.
- GÖKBERK, Macit, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2008.
- GRAY, John, *Kara Ayın*, çev. Bahar Tırnakçı, Yapı Kredi Yayınları, Ankara, 2007.
- GÜLER, E. Zeynep, "Muhafazakarlık:Kadim Geleneğin Savunusundan Faydacılığa", *19.Yüzyıldan 20.Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, der. H.Birsen Örs, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 115-158.
- GÜNGÖR, Celalettin, "Devrim Kuramları II," *Muhafazakar Düşünce*, Yıl:2, Sayı:8, Bahar 2006, Ankara, ss. 169-198.
- GÜNGÖRMEZ, Bengül, "Siyasî Hayatın Huzursuz Kuzenleri: Liberaller ve Muhafazakarlar", *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl 18, Sayı 69-70, Kış-Bahar 2013, ss. 107-115.
- , Eric Voegelin/İnsanlık Draması:Din-Politika İlişkileri, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- , *Modernite ve Kıyamet Henri De Lubac, Karl Lowith, Jacob Taube*, Kadim Yayınları, Ankara, 2014.

GÜNŞOY, Funda, *Felsefe ile Teolojinin Kavşağında Schmitt ve Strauss'ta "Politik Olan,"* Paradigma Yayıncılık, İstanbul.

HABERMAS, Jürgen, *Knowledge and Human Interests*, trans. Jeremy J. Shapiro, Polity Press, Cambridge, 1987.

HAMPSTER-MONK, Ian, *Modern Siyasal Düşünce Tarihi/Hobbes'tan Marx'a Büyük Siyasal Düşünürler*, çev. Necla Arat vd., Say Yayınları, İstanbul, 2004.

-----, *The Political Philosophy of Edmund Burke*, Longman, London, 1987.

HARRIES, Owen, "Muhafazakarlığın Anlamı," çev. Metin Boşnak, *Liberal Düşünce*, Yıl 9, Sayı 34, Bahar 2004, ss. 91-101.

HARRIS, Ian, "Introduction," *Edmund Burke: Pre-Revolutionary Writings*, ed. Ian Harris, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, ss. xvi-xxxiv.

HARRIS, Tim, *Revolution: The Great Crisis of The British Monarchy 1685-1720*, Penguin Books, London, 2007.

HAYEK, Friedrich A. von, "Özgürlük, Akıl ve Gelenek," çev. Yusuf Ziya Çelikkaya, *Liberal Düşünce*, Sayı: 37, Kış 2005, ss.45-58.

-----, "Niçin Muhafazakar Değilim", çev. Atilla Yayla, *Liberal Düşünce*, Sayı:34, Bahar 2004, ss. 5-18.

-----, *Kölelik Yolu*, çev.Turhan Feyzioğlu, Yıldırım Arsan, Atilla Yayla, Liberte Yayınları, Ankara, 2014.

HAZAN, Eric, *Fransız Devrimi Tarihi*, çev. Nazlı Ceyhan Sümter, Say Yayınları, İstanbul, 2016.

HEGEL, George Wilhelm Friedrich, *Tarihte Akıl*, çev.Önay Sözer, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 1995.

HEINE, Heinrich, *Romantizm Okulu*, çev. Ömer B. Albayrak, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015.

HILL, Christopher, *1640 İngiliz Devrimi*, çev. Neyyir Kalaycıoğlu, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005.

-----, *İngiltere'de Devrim Çağı: 1603-1714*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

-----, *The World Upside Down: Radical Ideas During The English Revolution*, Penguin Books, London, 1975.

- HIMMELFARB, Gertrude, *The Roads to Modernity: The British, French and American Enlightenments*, Vintage Books, London, 2008.
- HIRST, John, *Kısa Avrupa Tarihi*, çev. Mihriban Doğan, Say Yayınları, İstanbul, 2011.
- HOBBSBAMM, Eric J., *Fransız Devrimi'ne Bakış İki Yıl Sonra Marseillaise'in Yankıları*, Türkçesi: Osman Akinhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2009.
- , *Devrim Çağı: 1789-1848*, çev. Bahadır Sina Şener, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2008.
- [http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/KAFKASYALI-Muhammet-Savaş-DEVİRİM-TEORİLERİ-VE-"RENKLİ-DEVRİMLER".pdf](http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/KAFKASYALI-Muhammet-Savaş-DEVİRİM-TEORİLERİ-VE-), Er.Tar.25.10.2017.
- HUGHES, Ann, "1649 İngiliz Devrimi", *Batı'da Devrimler ve Devrimci Gelenek:1560-1991*, ed.David Parker, çev.Kemal İnal, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003, ss. 52-75.
- HUME, David, *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*, çev. Ergün Baylan, BilgeSu Yayıncılık, Ankara, 2009.
- HUNTINGTON, Samuel P, "Conservatism As An Ideology", *The American Political Science Review*, Vol. 51, no.2, 1957, ss. 454-473.
- HÜNLER, Hakkı, *Estetiğin Kısa Tarihi/Modern Kültür ve Sanat Üzerine Felsefî Bir Araştırma*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2011.
- IORDACHI, Constantin, "Tanrı'nın Seçilmiş Savaşçıları: Modern Romanya'da Romantik Yeniden Doğuş, Militarizm ve Faşizm," *Karşılaştırmalı Faşizm Çalışmaları*, Der., Constantin Iordachi, çev. İsmail Ilgar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
- IŞIK, Sever, *John Locke ve Edmund Burke'ün Siyaset Felsefesinde İhtilal Olgusu*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Erzurum, 2015.
- İNCE, Hilal Onur, *Muhafazakar İdeoloji Din-Siyaset*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- J., W.D., Thompson, Cargill, "Martin Luther ve 'İki Krallık'" *Siyasî Düşünce Tarihi*, ed.David Thomson, çev.Ali Yaşar Aydoğan, Cengiz Şişman vd., Metropolis Yayınları, İstanbul, 2006.
- KANT, Immanuel, *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi (Grundlegung zur Metaphysik der Sitten)*, çev. İonna Kuçuradi, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.

- _____, *Güzellik ve Yücelik Duyguları Üzerine Gözlemler*, çev. Ahmet Fethi, Hil Yayın, İstanbul, 2010.
- _____, *Pratik Aklın Eleştirisi*, çev. İoanna Kuçuradi, Ülker Gökberk vd., Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1980.
- _____, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul, 2011.
- KARATANI, Kojin, *Tarih ve Tekerrür*, çev. Erkan Ünal, Metis Yayınları, İstanbul, 2013.
- KAYA, Aysel, *Türk Romanında Jakobenizm/Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2012.
- KILCUP, Rodney W., "Burke's Historicism" , *Journal of Modern History*, 49, September 1977, ss. 394-410.
- _____, "Reason and the Basis of Morality in Burke", *Journal of the History of Philosophy*, vol.17, no:3, 1979, ss. 271-284.
- KIRK, Russell, "Burke and Natural Rights", *Review of Politics*, Vol. 13, No.4, October, 1951, ss. 441-456.
- _____, "Burke and the Philosophy of Prescription", *Journal of the History of Ideas*, Vol.14, June 1953, ss. 365-380.
- _____, "Why Edmund Burke is Studied", *Modern Age*, 30:3/4, Summer/Fall 1986.
- _____, *Edmund Burke/A Genius Reconsidered*, Arlington House, New Rochelle-New York, 1967.
- KISHLANSKY, Mark, *A Monarchy Transformed: Britain 1603-1714*, Penguin Books, London, 1996.
- KOCH, Adrienne, "Pragmatic Wisdom and American Enlightenment," *The William and Mary Quarterly*, Third Series, Vol. 18, No. 3 (Jul., 1961), ss. 313-329.
- KÖKTAŞ, Mümin, "Amerikan Aydınlanması: Bir Giriş Denemesi", *Liberal Düşünce*, Yıl:19, Sayı:73-74, Bahar-Yaz 2014, ss. 109-137.
- KRAMNICK, Isaac, "Introduction", Burke, *The Portable Edmund Burke*, ed. Isaac Kramnick, Penguin Books, New York, 1999, ss. ix-xli.
- _____, *Edmund Burke (Great Lives Observed)*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, ed. Isaac, Kramnick 1974.

- LANGFORD, Paul, "Modernite ve Muhafazakarlık: Sanayileşmenin Eşiğinde İngiliz Toplumunu", *Neden Avrupa Tarihi*, der. Huri İslamoğlu, çev. Simten Coşar, Özgür Gökmen, vd., İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, ss. 63-81.
- LEE, Stephen, *Avrupa Tarihinden Kesitler*, çev. Ertürk Demirel, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2009.
- LEFEBVRE, Georges, *Fransız Devrimi*, çev. Heval Bucak, Hill Yayın, İstanbul, 2015.
- LENİN, Vi., *Seçme Yazılar/Devrim, Demokrasi, Sosyalizm*, çev. Sungur Savran, Yordam Kitap, İstanbul, 2014.
- LEVİNAS, Emmanuel, *Sonsuza Tanıklık*, çev. Medar Atıcı, Melih Başaran vd., Metis Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- , *Tanrı, Ölüm ve Zaman*, çev. Işık Ergüden, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2011.
- LIDDELL, Henry George, Scott, Robert, *An Intermediate Greek-English Lexicon*, Clarendon Press, Oxford, 1968.
- LİVESAY, Lewis, "Beyond in Heart of Darkness in Levinasian Face-to-Face as Reliable Narration", ed. Anna-Teresa Tymieniecka, *The Enigma of Good and Evil: The Moral Sentiment in Literature (Analecta Husserliana)*, Springer, Dordrecht, 2005, ss. 91-118.
- LLOYD, Genevieve, *Erkek Akıl/Batı Felsefesinde "Erkek" ve "Kadın"*, çev. Muttalip Özcan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999.
- LOCK, F.P., *Edmund Burke, Vol I: 1730-1784*. Oxford University Press, New York, 1998.
- LOCKE, John, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme/Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme*, çev. Fahri Bakırcı, Ebabil Yayınları, Ankara, 2012.
- LÖWİTH, Karl, *Tarihte Anlam*, çev. Caner Turan, Say Yayınları, İstanbul, 2012.
- LÖWY, Michael ve Sayre, Robert, *İsyan Ve Melankoli/ Moderniteye Karşı Romantizm*, çev. Işık Ergüden, Alfa, İstanbul,
- LÖWY, Michael, *Sürekli Devrim Teorisi*, çev. Aslı Önal, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2016.
- LUKACS, György, *Nietzsche:Emperyalist İrrasyonelizmin Kurucusu*, çev. Vural Yıldırım, Epos Yayınları, Ankara, 2014.

- LYOTARD, J.-F. ve Thébaud, J.-F., *Hakkıyla*, çev. Emine Sarıkartal, İthaki Yayınları, İstanbul, 2014.
- MACINTYRE, Alasdair , *Ethik'in Kısa Tarihi/Homerik Çağdan Yirminci Yüzyıla*, çev. Hakkı Hünler, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2001.
- MACPHERSON, C. B., *Burke*, Oxford University Press, Oxford, 1980.
- MAINTENANT, Gérard, *Jakobenler*, çev. İsmail Yavuz, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- MANNHEİM, Karl, *Conservatism/A Contribution to the Sociology of Knowledge*, ed. David Kettler, Volker Meja vd., Routledge, New York, 1986.
- , *İdeoloji ve Ütopya*, çev.Mehmet Okyavuz, Epos Yayınları, Ankara, 2002.
- MARX, Karl, *Kapital*, Cilt I, çev.Alaattin Bilgi, Düzenleyen: Eriş Yayınları, 2003.
- MAZLİSH, Bruce, "The Conservative Revolution of Edmund Burke", *The Review of Politics*, Vol. 20, No. 1 (Jan., 1958).
- MERİÇ, Cemil, *Bu Ülke*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.
- MERT, Nuray, "İdris Küçükömer ve 'Düzenin Yabancılaşması'", *Doğu Batı Dergisi*, Yıl:2000, Sayı:11, Ankara, ss. 63-75.
- , "Sağ-Sol Siyaset Ayırımı ve Yeni Muhafazakarlık", *Toplum-bilim*,7/1997.
- MİDLARSKY, Raymond Tanter-Manus, "A Theory of Revolution," *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 11, No. 3 (Sep., 1967), ss. 264-280.
- MİSES, Ludwig von, *Sosyalizm*, çev.Yusuf Şahin, Liberte Yayınları, Ankara, 2007.
- MITCHELL, W.J. T, *İkonoloji: İmaj, Metin, İdeoloji*, çev.Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- MOLLAER, Fırat, *Türkiye'de Liberal Muhafazakarlık ve Nurettin Topçu*, Der-gah Yayınları, İstanbul, 2008.
- MOORE JR., Barrington., *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri: Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü*, çev. Şirin Tekeli-Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi, İstanbul, 2012.
- MORLEY, John, *Edmund Burke: A Historical Study*, Macmillan and Co., London, 1867.
- MOUFFE, Chantal, *Demokratik Paradoks*, çev. A. Cevdet Aşkın, Epos Yayınları, Ankara, 2001.

- _____, *Dünyayı Politik Düşünmek/Agonistik Siyaset*, çev. Murat Bozluolca, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
- MULLER, Jerry Z. (ed.), "Introduction: What is Conservative Social and Political Thought?", *Conservatism/An Anthology of Social and Political Thought From David Hume to the Present*, Princeton University Press, Princeton&New Jersey, 1997, ss. 3-32.
- MURRAY, Edward L., *Muhayyileye Dayalı Düşünmek*, çev.Yusuf Kaplan, Açılımkitap, İstanbul, 2008.
- MUTLU, Sinan, "Totalitercilik ve Fransız Devrimi", *Demokrasi İçin Toplumcu Düşün*, Sayı:7, Şubat 1979.
- NEİMAN, Susan, *Ahlâki Açıklık/Yetişkin İdelistler İçin Bir Kılavuz*, çev. Nagehan Tokdoğan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.
- NICHOLSON, Peter P., "Kant, Devrim ve Tarih", *Kant Felsefesinin Politik Evreni*, der.Hakan Çörekçioğlu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 151-171.
- NİSBET, Robert, *Muhafazakarlık: Düş ve Gerçek*, çev. M.Fatih Serenli-Kudret Bülbül, Kadim Yayınları, Ankara, 2007.
- _____, *Sosyolojik Düşünce Geleneği*, çev. Yusuf Kaplan, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- O'BRIEN, Conor Cruise, *Edmund Burke: The Great Melody*, The University of Chicago Press, Chicago 1993.
- O'HARA, Kieron, *Conservatism*, Reaktion Books, London, 2011.
- O'KEEFFE, Dennis, *Edmund Burke, Major Conservative and Libertarian Thinkers*, ed. John Meadowcroft, Volume 6, The Continuum International Publishing Inc., New York&London, 2010.
- O'NEILL, Daniel Irvin, "Establishing a Discursive Paradigm: What Was the Scottish Enlightenment?", *A Revolution in Morals and Manners: Burke-Wollstonecraft Debate*, University of California, Los Angeles, 1999, ss. 426-439.
- OKESHOTT, Michael, "Muhafazakar Olmak Üzerine", çev.İsmail Seyrek, *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, Yaz 2004, ss. 59-85.
- _____, *Rationalism in Politics and Other Essays*, Methuen, London, 1962.
- OKUTAN, Cevat, *Cumhuriyetçi Paradigma Paradigmatik Cumhuriyet*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2006.

OUTRAM, Dorinda, *Aydınlanma*, çev. Sevda Çalışkan, Hamit Çalışkan, Dost Kitabevi, Ankara, 2007.

ÖZİPEK, Bekir, Berat *Muhafazakarlık: Akıl, Toplum ve Siyaset*, Liberte Yayınları, Ankara, 2004.

ÖZLEM, Doğan, "Felsefî Hermeneutiğe Geçiş Yolu Olarak Tarihselcilik", 19.03.1999 tarihli, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığı Konferans Metni.

PAİNE, Thomas, İnsan Hakları, çev.Mehmet Osman Dostel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.

-----, *Ortak Akıl, İnsan Hakları ve Tarımsal Adalet*, çev.Faruk Gültekin, Doruk Yayınları, İstanbul, 2013.

PAPPIN III, Joseph L., "Burke and Thomistic Foundations of Natural Law" *An Imaginative Whig. Reassessing The Life and Thought of Edmund Burke*, (ed.) Ian Crowe, University of Missouri Press, Columbia-London, 2005, ss. 203-228.

-----, *The Metaphysics of Edmund Burke*, Fordham University Press, New York, 1993.

PARETO, Vilfredo, *Demokrasinin Dönüşümü*, çev. Kadir Zeki Tezer, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2016.

PARKIN, C.W., "Burke ve Muhafazakar Gelenek", çev.Ali Yaşar Aydoğan, *Siyasî Düşünce Tarihi*, ed. David Thomson, Cengiz Şişman vd., Metropol Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 155-171.

PATNAİK, Prabhat, "Historicism and Revolution," *Social Scientist*, Vol. 32, No. 1/2 (Jan. - Feb., 2004).

PIEPER, Annemarie, *Etiğe Giriş*, çev.Veysel Atayman ve Gönül Sezer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012.

PİNCUS, Steve, *1688 The First Modern Revolution*, Yale University Press, New Haven&London, 2009.

POPPER, Karl R., *Açık Toplum ve Düşmanları*, çev. M.Tunçay ve H.Rızatepe, Liberte Yayınları, Ankara, 2013.

-----, *Tarihsiciliğin Sefaleti: Diyalektik Materyalizm Adı Verilen İnkılap Teorisinin Eleştirisi*, Plato Film Yayınları, İstanbul, 2008.

PORTER, Roy, *English Society in Eighteenth Century*, Penguin Books, London, 1982.

- PRICE, Roger, *Fransa'nın Kısa Tarihi*, çev. Özkan Akpınar, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2012.
- PRIOR, James, *Life of The Right Honourable Edmund Burke*, London: Henry G. Bohn, York Street, Covent Garden, 1854.
- RICHARDS, Michael D., *Dünya Tarihinde Devrimler*, çev.Gül Çağalı Güven, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2004.
- ROBERTS, J. M., *Dünya Tarihi/ 18.Yüzyıl ve Sonrası*, çevİdem Erman-Tansu Akgün, İnkılap Kitabevi, 2013.
- ROSE, Margaret A, *Marx'ın Kayıp Estetiği*, çev. Aydın Çavdar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2015.
- ROUSSEAU, Jean-Jacques, *Toplum Sözleşmesi*, çev. Vedat Günyol, Adam Yayınları, İstanbul, 1994.
- RUDE, George, *Fransız Devrimi*, çev. Ali İhsan Dalgıç, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
- RUSSELL, Conrad, *Unrevolutionary England, 1603-1642*, The Hambledon Press, London, 1990.
- SABINE, George, *Siyasal Düşünceler Tarihi 2: Yeni Çağ*, çev. Alp Öktem, Sevinç Matbaası, 1969.
- SAMONS II, Loren J., *Demokrasinin Nesi Var?*, çev. Yosun Erdemli, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013.
- SARITAŞ, İbrahim, *Muhafazakar Devrim/Alman Muhafazakarlığı ve Devrim*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2017.
- SARTORI, Giovanni, *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, çev. Tunçer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan, Yetkin Yayınları, Ankara, 1996.
- SARTRE, Jean Paul, *İmgelem*, çev.Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, İstanbul, 2009.
- SCHELER, Max, *Phenomenology and Theory of the Feeling of Sympathy and of Love and Hate*(1913), *Formalism in Ethics and Non-Formal Ethics of Value* (Birinci kısım, 1913, İkinci kısım, 1916).
- SCHMITT, Carl, *Parlamentar Demokrasinin Krizi*, çev.A. Emre Zeybekoğlu, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006.
- _____ , *Siyasal Kavramı*, çev. Ece Göztepe, Metis Yayınları, İstanbul, 2006.

- , *Siyasî İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, çev. Emre Zeybekoğlu, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002.
- SCHUMPETER, Joseph A., *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi*, çev.Hasan İlhan, Alter Yayıncılık, Ankara, 2012.
- SCRUTON, Roger, *Modern Felsefenin Kısa Tarihi*, çev. çev. Utku Özmağas ve Ümit Hüsrev Yolsal, Dipnot Yayınları, Ankara, 2015.
- SHAPIN, Steven, *Bilimsel Devrim*, çev.Ayşegül Yurdaçalış, İzdüşüm Yayınları, İstanbul, 2000.
- SHAW, Philip, *The Sublime*, Routledge, London-New York, 2006.
- Shopenhauer, Arthur, *Hukuk, Ahlâk ve Siyaset Üzerine*, çev. Ahmet Aydoğan, Say Yayınları, İstanbul, 2013.
- SKOCPOL, Theda, *Devletler ve Toplumsal Devrimler: Fransa, Rusya ve Çin'in Karşılaştırmalı Bir Çözümlemesi*, çev. S. Erdem Türközü, Imge Kitabevi, Ankara, 2004.
- SOBOUL, Albert, *Fransız Devrimi'nin Kısa Tarihi*, çev.İsmail Yarkın, İnter Yayınları, İstanbul, 1989.
- SPARKS, Chris and Isaacs, Stuart, *Political Theorists in Context*, Routledge, London&New York, 2004.
- SPINNER, Jeff, "Constructing Communities: Edmund Burke on Revolution", *Polity*, Vol. 23, No. 3 (Spring, 1991), ss. 395-421.
- STANLIS, Peter, J., "Introduction", *Selected Writings and Speeches*, ed.Peter J. Stanlis, Regnery Publishing, Washington D.C., 1997, ss. 1-43.
- , *Edmund Burke: Enlightenment and Revolution*, Transaction Publishers, New Brunswick&London, 1993.
- , *Edmund Burke and Natural Law*, Transactions Publishers, New Brunswick, London, 2009.
- STRAUSS, Leo *Doğal Hak ve Tarih*, çev. Murat Erşen ve Petek Onur, Say Yayınları, İstanbul, 2011.
- SUROWIECKI, James, *Kitlelerin Bilgeliği*, çev.Osman Deniztekin, Varlık Yayınları, İstanbul, 2009.
- SWIFT, Graham, *Su Diyarı*, çev. Aslı Biçen, Metis Yayıncılık, 2007.
- SWINGWOOD, Alan, "Origins of Sociology: The Case of the Scottish Enlightenment", *The British Journal of Sociology*, Vol. 21, No. 2 (Jun., 1970), ss. 164-180.

- _____, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, çev. Osman Akinhay, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998.
- SWISHER, Clarice, *The Glorious Revolution*, Lucent Books, California, 1996.
- TAYLOR, Charles, *Modern Toplumsal Tahayyüller*, çev. Hamide Koyukan, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- TEPE, Harun, "Bir Felsefe Dalı Olarak Etik: 'Etik' Kavramı, Tarihçesi ve Günümüzde Etik", *Doğu Batı Dergisi*, Yıl:1, Sayı:4, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 4. Baskı, 2007, ss. 11-29.
- TILLY, Charles, *Avrupa'da Devrimler 1492-1992*, çev. Özden Arıkan, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- _____, *Demokrasi*, çev. Ebru Arıcan, Phoneix Yayınevi, Ankara, 2014.
- TOCQUEVILLE, Alexis de, *Amerika'da Demokrasi*, çev. Seçkin Sertdemir Özdemir, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.
- _____, *Eski Rejim ve Devrim*, çev. Turhan Ilgaz, İmge Kitabevi, Ankara, 2004.
- TOPAKKAYA, Arslan, "Aristoteles'te Adalet Kavramı", *The Journal of International Social Research*, vol. 2/6, Winter, 2009, ss. 628-633.
- TOULMIN, Stephen, *Kozmopolis/Modernitenin Gizli Gündemi*, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002.
- TRASK, Scott, "Fransız Devrimi'nin Gerçek Sebebi Neydi", *Liberal Düşünce*, Aydınlanma, Kış 2005, ss. 79-86.
- TRAVERSO, Enzo, *Savaş Alanı Olarak Tarih/20.Yüzyılın Zorbalıklarını Yorumlamak*, çev. Osman S. Binatlı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2013.
- _____, *Yahudi Modernitesinin Sonu/Muhafazakar Bir Dönüm Noktasının Tarihi*, çev. Zeynep Bursa, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2016.
- Tunalı, İsmail, *Estetik*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004.
- TÜRK, Duygu vd., *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, (ed.) Mehmet Ali Ağaoğulları, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.
- TÜYSÜZ, Zekeriya, *Siyaset Teorisinde Mükemmeliyetçilik*, Liberte Yayınları, Ankara, 2009.
- UTLEY, T. E., "Edmund Burke", *British Writers*, ed. Ian Scott-Kilvert, Charles Scribner's Sons, New York, 1980, ss. 193-207.

- VİNCENT, Andrew, *Modern Politik İdeolojiler*, çev. Arzu Tüfekçi, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- WALİCKİ, Andrzej, *Rus Düşünce Tarihi/Aydınlanma'dan Marksizme*, çev. Alaeddin Şenel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
- WHITE, Stephen K., *Edmund Burke: Modernite, Politika ve Estetik*, çev. Mihriban Şenses, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- WILLİAMS, Raymond, *Kültür ve Toplum:1780-1950*, çev.Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.
- WOLLSTONECRAFT, Marry, *A Vindication of the Rights of Man and A Vindication of the Rights of Woman*, ed.Sylvana Tomaselli, Cambridge University Press, Cambridge, 1995.
- WOOD, Neal, "The Aesthetic Dimension of Edmund Burke's Political Thought", *Journal of British Studies* 4 (1964), ss. 41-64.
- YAYLA, Atilla, *Liberalizm*, Liberte Yayınları, Ankara, 2002.
- , Mahçupyan, Etyen, *Liberallik Demokratlık Tartışması*, Liberte Yayınları, Ankara, 2008.
- , *Siyaset Teorisine Giriş*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2012.
- ZİMMERMAN, Michael E., *Heidegger/Moderniteyle Hesaplaşma:Teknoloji, Politika, Sanat*, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2011.

Edmund burke: aydinlanma eleÅtirisinden devrim karÅitliÅyina (from the critique of enlightenment to the anti-revolutionism: edmund burke). Book Å January 2010 with 181 Reads. How we measure 'reads'.Å Edmund Burkeâ™te MuhafazakarlÅn Liberal Temelleri: Rasyonalizm, Sosyal Teori ve Siyaset (The Libera January 2010. Fatih Duman.